

PROBLEMA NEGLIJENȚEI STILISTICE ÎN ROMANELE LUI ANTON HOLBAN

Exegeții operei lui Anton Holban au subliniat adesea aspectul prolix al frazei, exprimarea ambiguă, anacolutele, lipsa de stil chiar, aerul provizoriu al romanelor sale. Toate acestea, Holban însuși le pune pe seama anticalofilismului său, declarând că și-a urmărit cu rigoare cărțile. Fără a lua în discuție impactul estetic al neglijențelor stilistice asupra ansamblului românesc, trebuie să subliniem un fapt fundamental și anume că romancierul Anton Holban se comportă ca un diarist în abordarea ficțiunilor sale, ceea ce explică, în bună parte, stilul „neartistic”, al confesiunii libere, „naturale”, care condiționează ideea de autenticitate, pe lângă faptul că se folosește de tehnica includerii de pagini de jurnal, scrise de protagoniștii romanelor sale. De altfel, Eugen Simion, în cartea sa despre poetica jurnalului intim face o afirmație sintetică despre relația dintre neglijența stilistică și sinceritatea confesiunii: „Cine are timp să-și lustruiască propozițiile se gândește mai mult la succesul literar decât la adevărul comunicării. (...) frumusețea scrierii intime nu poate fi dată decât de volumul adevărului pe care-l conține și, *ipso facto*, de gradul de sinceritate a confesiunii. Asta înseamnă: exactitate, spontaneitate, credibilitate etc.”⁴¹

Fascinația de a-și construi romanele după forma capricioasă, spontană, sinuoasă a jurnalului intim trebuie să fi existat la Holban, determinându-i tipul de scriitură. Autorul chiar mărturisește despre sensul ficțiunilor sale, care urmează cursul propriei vieți, până la sfârșit: „Eram mulțumit să mi se dea un prilej să mă ocup de mine, căci cu mine sunt obligat să trăiesc tot timpul, până ce comedia vieții mele se va termina definitiv. Aveam putința să mă cunosc mai bine în felul acesta.”⁴²

Vom începe argumentarea noastră privind apropierea dintre formula românescă holbaniană și cea a jurnalului intim, pornind chiar de la câteva considerații ale lui Holban asupra literaturii, cuprinse în *Testament literar*. El consideră literatura „expresia vieții celei mai intime”, romanele „statice”, construite prin acumulare de observații fără acțiune, fiind „o artă care prezintă garanții de adevăr”. Dar, mai ales, o frază indică în mod clar intuiția sa fundamentală că autenticitatea maximă există în textul confesiv, care cuprinde tribulațiile celui care scrie: „E mai normal să profiți de literatură pentru a-ți face portretul interior și a căuta să-ți prelungesti existența. (...) Tot ce am scris (chiar dacă am văzut mai puțin clar la început) este rezultatul propriilor mele existențe.”

Fragmentarismul, trăsătură a jurnalului, este o altă caracteristică a scriiturii sale pe care el însuși o recunoaște: „În tot ceea ce am scris, se observă o colecție de fragmente care la un loc trebuie să facă o atmosferă,

dar care se pot cunoaște și separat. Căci fiecare brodează pe o altă nuanță sufletească.” Fragmentul surprinde cel mai bine procesul pe care și-l intenționează diaristul, acela de autoanaliză microscopică. Desigur, fragmentarismul nu poate fi considerat doar trăsătură a jurnalului, dar constituie un element esențial al acestui tip de scriitură. Relația dintre fragment și discursul jurnalului intim este astfel exprimată de către Eugen Simion: „Discursul diaristic este un discurs fragmentar, în interiorul lui se află ceea ce Amiel numește «cette pensée hachée», o gândire tocată, fărâmițată și, fatal, o scriitură discontinuă, ca o inimă bolnavă care bate neregulat.”⁴³

Practica consemnării trăirilor apare la toate personajele masculine, purtând numele Sandu, din cele trei romane de factură subiectivă. În *Arca lui Noe*, Nicolae Manolescu exprimă sintetic aspectul care apropie *Ioana* de formula jurnalului intim: „relatarea evenimentelor este concomitentă cu desfășurarea lor”, fluxul epic conține relatarea unui anumit moment din destinul personajului

Maica Domnului cu Pruncul

(fiecare roman conține câte o poveste de iubire cuprinsă într-un anumit interval temporal), și nu o viziune de ansamblu a destinului său.⁴ Un paragraf din *Jocurile Daniei* rezumă această obsesie a consemnării prezentului, chiar și atunci când relatarea este orientată spre o faptă din trecut: „Fac o paranteză, căci un gând nou s-a intercalat, totdeauna conținând în el un chin; povestind ceea ce s-a întâmplat odinioară, eu fac constatări din ceea ce se întâmplă chiar în momentul de față.“ Fraza este ușor ambiguă și poate fi înțeleasă în două feluri: emoția prezentă devine prea puternică pentru a îngădui rememorarea sau trecutul este interpretat în funcție de emoția prezentului. Oricare ar fi interpretarea, observăm că prezentul este conotat puternic emoțional și necesită travaliul consemnării sale, într-un efort de despovărare a ființei de intensitatea trăirilor. De asemenea, pe lângă prezentul trăirii există un prezent al scriiturii, marcat de indici metatextuali, care reprezintă, de fapt, notații dintr-un jurnal al scrierii romanului: „De ce scriu această carte?“, „Cineva citind aceste note, ar putea reflecta că...“. Chiar putem spune că uneori, personajul (Sandu din *Ioana*) pare prins, mai degrabă, de prezentul scriiturii decât de cel al poveștii de iubire, pentru că se iluzionează că scrisul îi ordonează ideile, îi clarifică anumite certitudini, aducându-i astfel fericirea.

Un alt element de asemănare între formula sa narativă și cea a jurnalului intim este „poetica insignifiantei“, adică a acumulării epice prin fixarea atenției pe elementele anodine. Conform lui Mircea Mihăieș, jurnalul are tocmai funcția „unui malaxor al anodinelor evenimente cotidiene și transformarea lor într-o nouă substanță.“⁵ Nicolae Manolescu, referindu-se la romanul *Ioana*, chiar vedea în acest fapt unul dintre elementele de radicalism ale formulei românești holbaniene: „acum pătrund în romanul nostru, pe ușa din față, subiectele banale și cotidiene din viața omului.“⁶ Trilogia erotică a lui Holban fiind compusă din niște romane ale interiorității, faptele exterioare contează prea puțin sau contează acele situații banale în sine, dar importante pentru exprimarea trăirilor.

Tot la registrul analogii ale formulei românești holbaniene cu poetica jurnalului intim am putea trece și obsesia morții. Pentru Mircea Mihăieș, care propune o investigație de tip psihanalist, diarismul este un „gen funerar“⁷ dat fiind raportul pe care îl stabilește cu moartea, din cauza fragmentarismului, a ritmului sacadat al scriiturii, a lipsei de finalitate ce traduc tragismul scriptorului. Totuși, prin scriitură, diaristul speră să învingă moartea și să concureze pentru eternitate. Sandu se străduiește să prindă în pagină clipa, dacă nu poate s-o trăiască, amenințat de gândul neantului.

O moarte care nu dovedește nimic este romanul în care apar propriu-zis pagini de jurnal, acestea funcționând atât ca demers cognitiv (Sandu dorește să stabilească, analitic, cât mai exact dosarul de existență al Irinei), dar și ca experiment asupra partenerei, pentru că o lasă să-i citească peste umăr sau scrie anume știind că acele pagini cu însemnări zilnice vor fi citite. Practica diaristă îi revelează o alcătuire mozaicată, fragmentară a realității, inutilă pentru explicare mecanismelor sufletești: „De-mi citeșc jurnalul de zi al câtorva clipe din viața mea, văd

că uneori sunt mulțumit și alteori disperat, uneori mi-e milă de ea și alteori o urăsc și alteori nu mai interesează.“ Prin introducerea paginilor de jurnal se ajunge la „o veritabilă *confesiune în confesiune*“⁸.

În celelalte două romane nu mai apare apelul la pagini de jurnal, însă se păstrează sugestiile „romanului scriiturii“, care constituie un fel de jurnal al scrierii romanului: prin repetarea de câteva ori a expresiei „mă recitesc“ (în *Ioana*), prin chinuitoarea întrebare de creator: „cum să fac să-mi răstorn sufletul pe hârtie?“ (în *Jocurile Daniei*) sau o rezumare a tehnicii narative: „...eu nu pot să scriu pe aceste pagini decât un rezumat. Ar trebui să am un caiet cu numărul foilor cât numărul zilelor și să scriu pe fiecare pagină ce mi se întâmplă. Dar paginile ar semăna între ele și ar fi indiferente pentru un lector strein.“ (*Jocurile Daniei*). În ultimul citat se vede clar opinia că jurnalul este doar un punct de plecare, urmând ca materialul furnizat de înregistrarea nudă a emoțiilor și faptelor să fie *transfigurat* artistic. Atunci când relatează, de fapt, personajul narator „transfigurează“ („cazul transfigurat de mine“ – *Ioana*) realitatea trăită în funcție de propriile frustrări, obsesii, capricii. Valorii obiective a faptelor i se substituie valoarea arbitrară pe care le-o însușește subiectul narator: „Faptele nu mai au valoarea lor, ci le colorez după supărarea în fiecare clipă alta“ (*Ioana*).

Fie că introduce în roman pagini de jurnal, făcând uz de tehnici ce se înscriu poeticii autenticității, fie că fluxul scriiturii sale posedă neglijențele spontaneității unei confesiuni intime, precum în jurnal, Holban și-a construit o formulă centrată aproape exclusiv pe interioritatea personajelor. Referindu-se la stilul său neglijent, trepidant, Alexandru Călinescu ajunge la o constatare ce ține de intimitatea relației lui Holban cu literatura: „Pretinzând că ascultă doar de imperativele lucidității, Holban scrie într-o stare de tensiune continuă, vecină cu exaltarea. Se repetă, fraza e de multe ori neglijentă, cu franțuzisme și cu turnuri bizare. Nu ține un jurnal (ceea ce i-ar fi permis o comunicare ne-mediată, în așa fel încât să poată, cum spune Sandu undeva, să-și răstoarne sufletul pe hârtie) și preferă dedublarea (disimularea?) prin ficțiune.“⁹

Holban face literatură prin chiar efortul lui exagerat de a nota elementele derizorii din existență, evitând astfel, marile teme și, totodată, fantasmale literaturii. Stilul său este unul plin de „savorile și erorile spontaneității“, după expresia lui Eugen Simion din *Ficțiunea jurnalului intim*.

Note

¹Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim. I. Există o poetică a jurnalului?*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 92.

²Anton Holban, „Testament literar“, în **Romane II**, *Jocurile Daniei*, Editura Minerva, București, 1982, p. 11.

³Eugen Simion, op. cit., p. 95.

⁴Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Editura Gramar, București, 1999, p. 445.

⁵Mihăieș, Mircea, op. cit., p. 88.

⁶Nicolae Manolescu, *Holban la centenar*, articol publicat în *Romania literară*, 5/ 2002.

⁷Mircea Mihăieș, op. cit., p. 12.

⁸Gheorghe Glodeanu, *Anton Holban sau „transcrierea“ biografiei în operă*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006.

⁹Alexandru Călinescu, *Nu-mi place literatura*, în revista *Romania literară*, 5/ 2002